

## ОБРЯДОВІСТЬ У ХРОНОТОПІ РАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО НОВІТНІХ УТВОРЕНЬ

**Мета** полягає у розкритті внутрішньої структури, динаміки, закономірностей розвитку та виявленні нових функцій радянської обрядовості на основі аналізу історичних (архівних) матеріалів. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні загальних принципів наукового пізнання, які відповідають сучасному культурологічному дискурсу. Це зумовило використання системно-аналітичного, структурно-функціонального, описового та компаративного дослідницьких методів для аналізу складових досліджуваного об'єкта, виявлення і узагальнення внутрішніх зв'язків, взаємозумовленості та співвідношень між ними; системно-структурного – для глибинного дослідження суті радянської обрядовості; конкретно-історичного – для дослідження на основі архівних матеріалів процесу формування радянської обрядовості, що надає об'єктивні уявлення та знання щодо достовірності їх властивостей, особливостей й змісту; порівняльно-історичного – для встановлення схожостей і відмінностей між історичними віхами у розвитку обрядів від традиційних до нових їх утворень за радянської доби, а також методу інтерпретації для виявлення функціональних змін та констатації появи нових їх функцій у хронотопі радянської культури. **Наукова новизна** полягає у розкритті та осмисленні внутрішньої структури, динаміки, закономірностей розвитку та виявленні функцій радянської обрядовості, яка за законами суспільно-культурної спадковості традицій у хронотопі радянської культури постала якісно новим явищем, а також актуалізації та введенні до наукового обігу новітньої інформації з архівних матеріалів радянського періоду. **Висновки.** Аналіз історичної специфіки української народної художньої культури в контексті радянського хронотопу дав змогу розкрити сутність і значення нових звичаїв, свят і обрядів як нових утворень культури, які на основі збереженої внутрішньої структури української традиційної обрядовості динамічно розвивались, канонізуючи новітні функції радянської обрядовості. Розгляд процесів, що відбувалися у художній культурі ХХ ст., зокрема досягнень і прорахунків радянських культурних практик, які у ХХІ столітті вже не розцінюються з позицій характерної для останнього десятиліття минулого століття регресивної заперечності, дав змогу теоретично визначити всю міру складності й контрверзи радянської обрядовості, виявити відчуження її форм і утворень для буття сучасної людини та підняти актуальність традиційної української обрядовості.

**Ключові слова:** радянська культура, радянська обрядовість, просторово-часові взаємозв'язки, хронотоп (часопростір), обряд, ритуал, українська народна художня культура, традиційна українська обрядовість.

*Садовенко Светлана Николаевна, кандидат педагогических наук, доктор философии (PhD), доцент, старший научный сотрудник, доцент кафедры эстрадного исполнительства Института современного искусства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств*

### Обрядность в хронотопе советской культуры: от традиционных до новых образований

**Цель работы** заключается в раскрытии внутренней структуры, динамики, закономерностей развития и выявлении новых функций советской обрядности на основе анализа исторических, в том числе архивных материалов. **Методология** исследования заключается в применении общих принципов научного познания, соответствующих современному культурологическому дискурсу. Это обусловило использование системно-аналитического, структурно-функционального описательного и сравнительного исследовательских методов для анализа составляющих исследуемого объекта, выявления и обобщения внутренних связей, взаимообусловленности и соотношений между ними. Использованы системно-структурный метод – для глубинного исследования сути советской обрядности; конкретно-исторический – для исследования на основе архивных данных процесса формирования советской обрядности и предоставления объективных суждений и знаний о достоверности их свойств, особенностей и содержания; сравнительно-исторический – для установления сходства и различий между историческими вехами в развитии обрядов от традиционных к новым их образованиям в советское время, метод интерпретации – для выявления функциональных изменений и констатации появления новых их функций в хронотопе советской культуры. **Научная новизна** заключается в раскрытии и осмыслении внутренней структуры, динамики, закономерностей развития и выявлении функций советской обрядности, которая по законам общественно-культурной преемственности традиций в хронотопе советской культуры проявилась качественно новым явлением, а в также актуализации и введении в научный оборот новой информации из архивных материалов советского периода. **Выводы.** Анализ исторической специфики украинской народной художественной культуры в контексте советского хронотопа позволил раскрыть сущность и значение новых обычаев, праздников и обрядов как новых образований культуры, которые на основе сохраненной внутренней структуры украинской традиционной обрядности динамично развивались, канонизируя новейшие функции советской обрядности. Рассмотрение процессов, происходивших в художественной культуре ХХ в., в частности достижений и просчетов советских культурных практик, которые в ХХІ веке уже не расцениваются с позиций характерной для последнего десятилетия прошлого века регрессивной отрицательности, позволило теоретически определить всю меру сложности и контрверзы советской обрядности, выявить отчужденность определенных ее форм и образований для бытия современного человека и поднять актуальность традиционной украинской обрядности.

**Ключевые слова:** советская культура, советская обрядность, пространственно-временные взаимосвязи, хронотоп, обряд, ритуал, украинская народная художественная культура, традиционная украинская обрядность.

*Sadovenko Svitlana, candidate of pedagogical sciences, Ph.D., Associate Professor, Senior Researcher, Associate Professor of Pop art department of the Institute of Contemporary Arts of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*

**Rituality in the chronotope of Soviet culture: from traditional formations to new ones**

**The purpose of the work** is to reveal the internal structure, dynamics, regular development and the discovery of new functions of the Soviet ritual based on the analysis of historical, including archival, materials. The **methodology** of the study is to apply the general principles of scientific knowledge, which correspond to contemporary cultural studies discourse. The above mentioned factors determine the usage of system-analytical, structural-functional, descriptive and comparative research methods for the analysis of the investigated object components, the identification and generalization of internal connections, interdependence and relations between them. We used system-structural method for a deep study of the essence of Soviet ritual ceremonies; concrete historical method for researching the basis of archival materials of the process of Soviet rituals formation, which provides objective representations and knowledge about the reliability of their properties, features and content; comparative-historical method to establish similarities and differences between the historical milestones in the development of ceremonies from the traditional to their new formations in the Soviet era, as well as the method of interpretation for the identification of functional changes and the establishment of the emergence of new functions in the chronotope of Soviet culture. The **scientific originality** of the work is to reveal and comprehend the internal structure, dynamics, patterns of development and the identification of the functions of the Soviet rites. According to the laws of socio-cultural continuity of traditions in the chronotope of Soviet culture, those ritual ceremonies aroused a qualitatively new phenomenon, as well as updating and introducing to the scientific circulation of the latest information from the archival materials of the Soviet period. **Conclusions.** The analysis of the historical particularity of the Ukrainian folk art culture in the context of the Soviet chronotope helps us to reveal the essence and significance of new customs, holidays and ceremonies as new cultural entities, that dynamically developed on the basis of the preserved internal structure of the Ukrainian traditional rites, by the help of canonizing the newest functions of Soviet ritual ceremonies. Processes, that took place in the artistic culture of the twentieth century, in particular the achievements and miscalculations of Soviet cultural practices, which nowadays, in the 21st century, are no longer regarded from the standpoint of regressive denial characteristic of the last decade of the last century, allowed theoretically to determine the full extent of its complexity and controversy, as well as to identify the alienation of its forms and entities for the existence of a modern person and the relevance of traditional Ukrainian rites.

**Key words:** Soviet culture, Soviet ritual, space-time interconnections, chronotope (time and space), ritual ceremonies, Ukrainian folk art culture, traditional Ukrainian rites.

Актуальність теми дослідження. Дискурс щодо української народної художньої культури у просторово-часових реаліях радянської доби зазнав суттєвих трансформацій відповідно до ментального поля того часу, а саме – духовної атмосфери соціалістичного реалізму. Культура радянської епохи як особливе специфічне явище соціокультурного мислення й масової психології відрізнялась бінарною природою, зорієнтованою на протиставлення минулого й майбутнього, а також іншу "дуальність", приміром, революція – контрреволюція, білі – червоні, ми – вони, наші – не наші. Подвійність радянської художньої культури полягала і в тому, що, з одного боку, вона сприяла саморозвитку індивіда, а з іншого – обмежувала становлення і розвиток його суб'єктного начала. Поряд з безвідносною байдужістю до тогочасного сьогодення визначне місце посідала популістська спрямованість на майбутні колективні досягнення [1, 40].

Найважливішою складовою політики радянської влади була так звана культурна революція, провідними завданнями якої було залучення широких верств населення до культури [2]. Втім, попри те, що культурі та її ролі в житті людей надавалося важливого значення, сфера культури була скерованою на популяризацію прерогатив нового суспільного ладу [4]. Унікальність художньої культури радянського періоду полягала в тому, що, попри ідеологічну заангажованість і щільне переплетення з політичним життям, від якого залежала будь-яка культурна подія того історичного фазису, вона інтенсивно розвивалася.

Важливим для культури радянського періоду було апелювання до загальної колективної думки, розуміння світосприйняття народу, його психології, етичних настанов і прагнень, відображення зв'язку і спадкоємності поколінь. Як ми зауважували у своїх дослідженнях раніше, обрядовість як повноцінний пласт української культури та сукупність образних уявлень, які на тривалій хронологічній дистанції сформували естетичні ідеали нації й мотивували людську спільноту до самовпорядкування своїх взаємовідносин і взаємозв'язків [6, 165], могла забезпечити відповідність вимогам прийдешнього часу і тому була покладена новою владою в основу радянських свят і обрядів. Обставини, що визначили інтерес радянської влади до фольклору, здебільшого можуть бути пояснені колективізаторською ефективністю самої фольклорної традиції, що "визначає" для суспільства дискурсивні прикмети культурної, національної і групової ідентичності. Взаємодія індивідуальної творчості і колективних традицій винагороджувала позитивними результатами, відображалась у створених новітніх святах і обрядах з притаманними їм відповідними новими суспільно-побутовими функціями. Розуміння того, що саме українська традиційно-обрядова культура – звичаї, свята і обряди як універсальні форми, наповнені "змістом соціального наслідування" (за С. Кримським), були взяті за основу утворення нових радянських свят і обрядів для відображення реального світу трудової та іншої життєдіяльності людей у хронотопі радянської доби, акцентує увагу на більш глибокому вивченні у сьогодення цього питання і актуалізує проблему проведення подальших досліджень щодо української народної художньої культури, з метою збереження і передачі майбутнім генераціям закладеного в її обрядовості досвіду поколінь,

смислів і кодів. Адже саме "сьогодні громадянам України необхідно пізнати і зрозуміти велич нашої народно-традиційної культури, її одвічний гуманізм, добробут, всепрощення, доброзичливість, щирі гостинність, щоб врівноважити свої вчинки, спрямувати їх на утвердження української державності, забезпечення душевного затишку усім, хто живе на етнічній землі України. А тому слід розуміти особливості української душі, оскільки у тотожності філософії держави та національної вдачі заховані нуртуючі джерела державотворчої енергії" [7, 8].

Мета роботи полягає у розкритті внутрішньої структури, динаміки, закономірностей розвитку та виявленні нових функцій радянської обрядовості на основі аналізу історичних, у тому числі архівних, матеріалів та проведення порівняльного аналізу з українською традиційно-обрядовою культурою.

Виклад основного матеріалу. Стан суспільного розвитку визначають взаємодією і взаємозв'язок художньої культури і держави у різноманітті форм їх прояву, спрямованістю і глибиною взаємовпливів. Культурна політика як інструмент впливу держави на художню культуру реалізується через бюджет, законодавство, програми, планування, керівні органи, спеціальні фонди, систему заохочень тощо. Художня культура, своєю чергою, виконує низку функцій щодо держави і суспільства, найважливішими серед яких є комунікативна, компенсаторна, світоглядно-ідеологічна, знакова, нормативна, а також функції акумулювання, збереження і передачі культурної інформації, соціалізації особистості, розвитку її творчої індивідуальності тощо. Культура, як зауважував С. Кримський, є "змістом соціального наслідування. У цій здатності вона виступає як етнокреативна сила, бо актуалізує не тільки втілене в життя, але й нездійснені можливості історичного процесу, дозволяє збудувати життя за допомогою досвіду минулих поколінь. Ось чому врешті-решт культура виступає як національна та надає нестандартного погляду на явища національного відродження" [3, 283].

"Відвіку укорінені в побуті" звичаї ("повсякденні усталені правила поведінки, що склалися історично на основі людських стосунків, у результаті багаторазового здійснення одних і тих же дій та усвідомлення їх суспільної значущості", що "як неписані закони, народжуються разом з народом і передаються з покоління у покоління, тобто стають традиційними" [7, 122]) та обряди ("символічні дійства, приурочені до відзначення найбільш важливих подій у житті людських гуртів, родин, окремих осіб (віншування хлопців на Різдво, посівання на Новий рік, колядування, клечання хати на Зелені свята)") [7, 122]) є найдавнішою формою духовної культури народу. Якщо звичаїв дотримуються щоденно, то обряди виконуються напередодні або у дні свят. Визначаючи обрядовість українського народу, можна констатувати, що це – система усталених обрядів, якими супроводжується громадсько-побутове чи релігійне життя. Найкраще багатство української обрядовості виражене в обрядовому фольклорі – піснях, побажаннях, віншуваннях, примовляннях тощо [7, 123].

У процесі становлення радянської культури незглибима увага приділялася розгортанню масової культурно-освітньої роботи, яка стала засобом здійснення культурної революції, виховання нової людини, сприяла вирішенню завдань щодо підвищення громадянської самосвідомості та формуванню культури "єдиного радянського народу" [5, 1].

Революційні прагнення щодо подолання старорежимного минулого не оминули традиційну культуру. У середині 1920-х виникає якісно новий феномен управління мистецько-культурним процесом – ідеологічне керівництво, яке було спрямоване на перевиховання "класово несвідомої" провідної верстви тодішнього суспільства – селянства. Це супроводжувалося згортанням експедиційної і публікаційної діяльності, чищенням бібліотечних фондів і, водночас, поширенням творів комуністичних лідерів В. Леніна, Н. Крупської, В. Бонч-Бруєвича, А. Луначарського, збільшення належних посилань на праці Й. Сталіна, К. Маркса, якими й так рясніли фольклорні видання, створенням нових радянських свят і обрядів. Все це визначало орієнтири національної політики, що набирали силу в радянській ідеології "одержавлення".

Природні прагнення та активність радянських людей щодо яскравого відзначення певних життєвих подій (народження дитини, повноліття, перший трудовий день, створення сім'ї тощо) також створювали підґрунтя для виникнення на основі вже відомих і укорінених народних обрядів, ритуалів ("зовнішнє оформлення урочистості, сукупність обрядів, якими супроводжують відзначення святкового дня чи релігійної відправи" [7, 123]), звичаїв – нової обрядовості, урочистостей і свят. В. Вересаєв зауважував, що сам по собі обряд "не є чимось ветхозавітним, він тільки засіб, через який можна виражати найрізноманітніші настрої... І скільки у ці нові обряди можна вкласти нового, глибоко виховного і високо піднімаючого душу... Створення нових обрядів – задача грандіозна, на яку варто витратити сили" [5, 1]. І ці сили радянська влада невтомно й наполегливо вкладала у їх створення.

Перші радянські свята та безрелігійні обряди з'явилися у перші післяреволюційні роки. Всі вони були присвячені конкретним подіям у житті людини та країни. Піднявшись до суспільного рівня, вони стали підмурком всієї системи радянських свят, ритуалів, обрядів. Постійно удосконалюючись, останні з часом були класифіковані на суспільно-політичні та революційні урочистості, військово-патріотичні, трудові, календарні, сімейно-побутові, урочисто-жалобні обряди. Найбільш масовими були загальнодержавні революційні свята (1 Травня – день міжнародної солідарності трудящих, 7 Листопада – річниця жовтневої соціалістичної революції), які яскраво демонстрували ідеї радянського періоду.

Великого значення набули трудові обряди, зокрема, посвята в робочі, ознаменування першого снопа, першої борозни, збору врожаю, в ході яких передавалися і стверджувалися трудові й моральні норми, відбувалася справжня передача естафети від старшого покоління до молоді.

Нові радянські обряди не виникали самі по собі. Вони акумулювали найкращий досвід попередніх поколінь, вкладаючи нові смисли в існуючі з давнини народні свята і обряди. Так, на святі врожаю право сплітати і нести обжинковий вінок надавалось найкращим колгоспникам, почесним хліборобам села (району), які відзначилися своєю працею, а також тій бригаді, яка першою завершила збір врожаю, тим самим, пробуджуючи у людей бажання щодо змагання, заохочуючи їх працювати ще краще. Для порівняння, народне свято врожаю припадало і відзначалося українцями на Яблуневий Спас, або Спас на горі й було одним з найбільших хліборобських свят селян. Зауважимо, що останній сніп жали мовчки, щоб не порушувати спокій духа поля, який переселяється у нього. Цей зжатиий сніп, "останець" (або "дід") перев'язували червоною смужкою і урочисто несли в село, співаючи відому й нині обжинкову пісню "Ой снопе, снопе, снопе великий":

**Помірно**

Ой сно - пе, сно - пе, сно - пе ве - ли - кий,  
зо - ло - том - зер - ном ко - лос на - ли - тий.

Ой, снопе, снопе, снопе великий,  
Золотом-зерном колос налитий.  
Ой, снопе, снопе, снопе стеблистий,  
Добре вродила пшениця чиста.  
Ой, снопе, снопе,  
Снопе вусатий,  
Несеш достаток  
У кожну хату.  
У кожну хату,  
В кожну родину,  
Славиш достатком

Нашу Україну (зазначимо, що останні слова за радянських часів були замінені на "славиш достатком кожну країну").

Сплетений дівчатами вінок з останніх зібраних на полі пшеничних або житніх колосків, маків та волошок, іноді з додаванням гілочок калини, що була символом щедрого врожаю, одягався на найкращу жницю – "княгиню", яка в парі з хлопцем, що ніс останній сніп, в оточенні дівчат – "дружок", поверталась до двору хазяїна, співаючи: "Відчиняй же, господарю, ворота, ворота, / Бо несемо віночок з золота, золота. / Застеляй же, господиня обруси, обруси, / Ой, щоб же наш віночок не трусив, не трусив. / Бо як буде той віночок трусити, трусити, / То й не буде пшениченька родити, родити". Цей вінок клали на хлібину, щоб "заходив хліб за хліб, старий за новий", тобто, щоб не було безхліб'я і просили за нього викуп. Після викупу хазяїн запрошував женців на гостину. Обжинковий вінок вішався у хаті на стіні, зберігався господарем до осені і вилущеним з нього зерном розпочинався сів озимини. Потім господар пригостив женців, всі співали й музикували. Порівнюючи радянський і народний обряди, констатуємо, що народна основа була повністю збережена. Отже, радянська обрядовість, постаючи якісно новим явищем, виникала не сама по собі, а за законом суспільно-культурної спадкоємності традицій.

Відзначимо, що саме українська обрядовість була покладена в основу розроблення нових радянських свят і обрядів, про що свідчать архівні матеріали. Створеною при Раді Міністрів Української РСР Комісією по впровадженню нових громадянських свят і обрядів було розроблено Рекомендації до обрядів "Одруження" і "Народини" (Київ, квітень-1974) (Рис. 1), в яких у першому розділі "До питання про формування громадянської обрядовості" чітко зазначено, що "працюючи над громадянськими обрядами "Одруження" і "Народини", Комісія по вивченню і впровадженню нових громадянських свят і обрядів Української РСР ставила перед собою мету узагальнення нагромадженого досвіду радянського обрядотворення і на базі цього вироблення основи для впровадження в життя нової громадянської обрядовості, яка забезпечувала б виконання Закону про реєстрацію шлюбу та народження дитини в урочистій обстановці", підкреслюючи, що "після перемоги Великого Жовтня почався справжній розквіт революційних і трудових традицій, які вперше в історії дістали підтримку нової соціалістичної держави" [8].

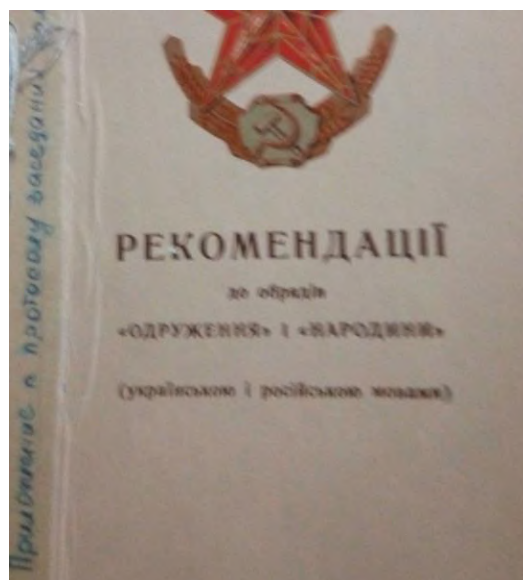


Рис. 1. "Рекомендації до обрядів "Одруження" і "Народини" [8]

У першому розділі цих Рекомендацій "До питання про формування громадянської обрядовості" зазначається, що "народні свята й обряди зародились в глибокій давності, задовго до появи різних форм релігії і своїм походженням завдячують звичаям, які виникли на основі виробничої діяльності людей: полюванням, закінченням сівби, збиранням урожаю, приплодам свійських тварин та ін. Протягом тисячоліть духівництво намагалось використати їх у своїх корисливих цілях. Воно віками пристосовувало народні традиційні свята й обряди з їх символами, особливо ті, які зв'язані з помітними подіями в сімейному житті людей, для досягнення своєї основної мети – духовного закріпачення народу і утвердження влади панівних класів. Створюючи церковні обряди й ритуали, що були насичені містичними уявленнями, релігії всіх народів залякували людину, пригнічували її духовний розвиток, затьмарювали свідомість цілих народів забобонами. Найбільше відзначилася у цьому християнська церква, яка для одурманювання народу зуміла за рахунок пограбування народної обрядовості створити ритуали, що потрясають душу" [8, 3-12]. Також зауважено, що після 1917 року почався розквіт революційних і трудових традицій, підтриманих новою соціалістичною державою. Детально виписані ініціативи Ради Народних Комісарів щодо прийняття декретів "Про запровадження в Росії західноєвропейського календаря", "Про громадянський шлюб, про дітей і про запровадження книг, актів громадянського стану", "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", "Про кладовища і похорон" та ін. Підкреслюється, що В.І. Ленін особисто постійно цікавився появою паростків нового у формуванні побуту, а саме: "в 1923 році він присутній на Новорічній ялинці в Горках, влаштованій для дітей. М.І. Калінін на "октябринах" у Кремлі виступає названим батьком дитини селян Грачових, комбриг Г.І. Котовський проводить "зорини" на площі с. Кобиляки на Полтавщині та ін." [8, 3-12].

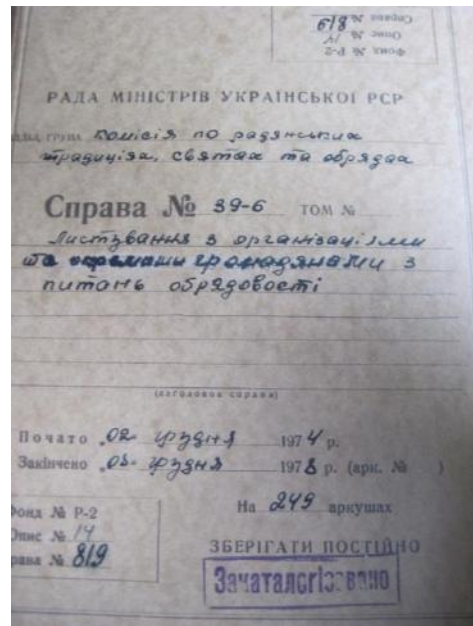
Відзначено, що становлення нової громадянської обрядовості було нелегким, адже точилися дискусії щодо потрібності взагалі обрядів у соціалістичному суспільстві. Після виступу М.І. Калініна з трибуни V Всесоюзного з'їзду працівників мистецтв (1925) з розповіддю про ленінські погляди на це питання, почалося активне впровадження в життя радянської обрядовості. Комісія по радянських традиціях, святах та обрядах створювала "Практичні завдання та розподіл обов'язків членів цієї комісії", розробляла "Матеріали до обрядів "Одруження", "Народини", "Похорон" [8] (Рис. 2).

Розроблені рекомендації до означених обрядів розповсюджувались і виголошувались, зокрема, на курсах підвищення кваліфікації керівних радянських працівників у Москві, про що йдеться у листі від 20 лютого 1975 року № 18к-108 на ім'я Першого заступника голови Президії Верховної Ради УРСР С.О. Стеценка від заступника голови виконкому Амурської обласної ради депутатів трудящих В. Савина (м. Благовещенськ-на-Амурі): "Шановний Степане Омеляновичу! Будучи на курсах в Москві, в жовтні 1974 року, я з великим інтересом і увагою прослухав Ваше повідомлення про ту роботу, що проведена в Україні з питань напрацювань та створенню нових громадянських обрядів. Я подумав, що багато з того, про що Ви розповідали, може бути використано і в наших умовах. Не думайте, що все буде сліпо копіюватися, але такий обмін матеріалами позитивного досвіду безумовно принесе користь. Наприкінці свого виступу перед нами, радянськими працівниками, Ви люб'язно погодились надати допомогу тими матеріалами, що є у Вас, розробками нових обрядів. Степане Омеляновичу, переконливо прошу Вас, якщо це Вас не утруднить, направте нам у виконком обласної Ради депутатів трудящих все, що Ви маєте в своєму розпорядженні з цього питання" [9]. Вже 5 березня 1975 року матеріали були надіслані, про що свідчить збережений в Архіві лист-відповідь від завідувача робочої групи Комісії В. Неверович № 39-129/83.

Збережене в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України листування Комісії по радянських традиціях, святах та обрядах Ради Міністрів Української РСР з організаціями та окремими громадянами з питань обрядовості (Справа № 39-6) (Рис. 3) та листи подібного змісту на ім'я С.О. Стеценка, засвідчують, що вони надходили з усіх кутків колишнього Радянського Союзу.



**Рис. 2. Справа № 39-5 [8]**



**Рис. 3. Справа № 39-6 [9]**

Для прикладу широкої географічної палітри наведемо листи від Карачаєво-Черкеської обласної ради депутатів трудящих (від А.Ш. Шаманова), Новгородської Облради (лист від М.С. Щербакова № 726-42 від 2.XII.1974), Кемеровської Облради (лист від Г.В. Корницького № 14-21/231 від 30.01.1975). Окремо висловлювалися побажання і безпосередньо прохання вислати матеріали про громадянський обряд "Похорон" (від Міністерства комунального господарства Казахської РСР). Дубнівська фабрика художньої галантереї зверталася навіть з проханням затвердити ескіз малюнку рушника для опускання труни і відповідний письмовий висновок щодо того, який саме малюнок необхідно впроваджувати у виробництво (художник В.С. Вальчук, лист від 18.11.1975). Обласна Рада депутатів трудящих Карачаєво-Черкеської області Ставропольського краю (А.Ш. Шаманов) апелювала до Комісії по вивченню і впровадженню нових громадянських свят і обрядів Української РСР (лист від 10 березня 1975 року) щодо надання їм зразка пам'ятного Знаку "Іменна Зірка", що вручається новонародженим [9].

Міністерству культури УРСР, Міністерству юстиції УРСР, Міністерству побутового обслуговування населення УРСР, Обкому Компартії України від імені голови Комісії С. Стеценка були надіслані листи-відповіді, в яких йшлося: "Надсилаємо для впровадження у життя "Матеріали до обрядів "Одруження", "Народина", які розробила Комісія по вивченню і впровадженню нових громадянських свят і обрядів Української РСР на виконання ст. 12 і ст. 165 Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР" [9, 22–24].

16-19 липня 1976 року було проведено Республіканський семінар з підготовки працівників обласних організацій, причетних до впровадження в життя радянських обрядів "Одруження", "Народина" та "Похорон", на якому було проведено широке тлумачення і доведено до обов'язкового виконання розроблені нові обряди. Навіть були створені відповідні пісні-гімни, зокрема, Гімн Новонародженому (муз. В. Філіпенка, слова В. Луценка), у приспіві якого чітко висловлена головна ідея художньої культури радянського хронотопу: "В тебе Вітчизна – мати ласкава. / В тебе є рідна наша держава. / Сонячна й зоряна, лагідна й строга /Хай тобі стелеться світла дорога" (Рис. 4).

Зрозуміло, що у сьогоденні радянська обрядовість відійшла в історичне минуле, актуалізуючи народну традиційну.

Висновки. Народна художня культура у хронотопі соцреалізму повністю опинилася під контролем комуністичної партії. Радянська влада постійно вдавалася до впливу на масову свідомість за допомогою культурних соціально-психологічних механізмів. Фольклор активно використовувався структурами влади, при цьому зміна державного ладу і соціокультурної системи однозначно спричиняла зміну фольклорних традицій. Провідні політичні діячі, а також діячі культури і мистецтва, спираючись на традиції, додавали їм нові значення і відтінки, створюючи нові звичаї та традиції, спираючись на ідеологічно прийнятні для тогочасного державного ладу події, формували власну систему традицій. Осмислення внутрішньої структури, динаміки, закономірностей розвитку та виявлення функцій радянської обрядо-

вості, яка за законами суспільно-культурної спадкоємності традицій у хронотопі радянської культури по-стала якісно новим явищем, дозволяє констатувати, що формування традицій народної художньої культури було обумовлено зміною суспільно-економічних формацій і соціокультурних систем. Виникнення нових традицій, як правило, відбивало події, що характеризували фундаментальні цільові настанови конкретного суспільно-політичного ладу, при цьому народні традиційні обрядово-ритуальні форми фольклору відігравали роль стримуючого фактора, своєрідного "гальма" для укорінення нових традицій.



**Рис. 4. Перша сторінка нотного тексту "Гімну новонародженому" (музика В. Філіпенка, слова В. Луценка) [8]**

Масові звичаї та традиції, являючись квінтесенцією радянської художньої культури, набули характеру дуалістичної моделі, яка полягала у вираженні творчої самосвідомості народних мас та соціокультурної маніфестації структури влади.

Отже, аналіз історичної специфіки української народної художньої культури в контексті радянського хронотопу дозволив розкрити сутність і значення нових звичаїв, свят і обрядів як нових утворень культури, які на основі збереженої внутрішньої структури української традиційної обрядовості динамічно розвивались, канонізуючи новітні функції радянської обрядовості. Розгляд процесів, що відбувалися в художній культурі ХХ ст., зокрема досягнень і прорахунків радянських культурних практик, які у ХХІ столітті вже не розцінюються з позицій характерної для останнього десятиліття минулого століття регресивної заперечності, дав змогу теоретично визначити всю міру складності й контрверзи радянської обрядовості, виявити відчуження її форм і утворень для буття сучасної людини та підняти актуальність традиційної української обрядовості.

#### Література

1. Библер В.С. Михаил Михайлович Бахтин, или поэтика культуры. (На путях к гуманитарному разуму). Москва: Наука, 1991. 170 с.
2. Волков И.Ф. Развитие теории социалистического реализма. Москва: Знание, 1982. 61 с.
3. Кримський С. Архетипи української ментальності // Проблеми теорії ментальності. Київ : Наукова думка, 2006. С. 273–301.
4. Культурная революция в СССР. 1917–1965, Москва, 1967.
5. Новые советские праздники и обряды // Информационный центр по проблемам культуры и искусства [Отв. за выпуск В.М. Науменко]. Москва: Типография Министерства культуры СССР, 1981. 12 с.
6. Садовенко С.М. Образ ідеальної світобудови в українській народній художній культурі: колядки, щедрівки // Культурологічна думка: щорічник наук. праць. Київ: Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2017. № 11. С. 164–170.
7. Українське народознавство: навч. посібник / за заг. ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. Львів: Фенікс, 1994. 608 с. Іл., 15 арк. кол. іл.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Комісія по радянських традиціях, святах та обрядах Ради Міністрів Української РСР. Справа № 39-5. Рекомендації до обрядів "Одруження", "Народина", "Похорон". Фонд № Р-2, Опис № 13, Справа № 8748. 288 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Комісія по радянських традиціях, святах та обрядах Ради Міністрів Української РСР. Справа № 39-6. Листування з організаціями та окремими громадянами з питань обрядовості (Почато 02 грудня 1974 р. – Закінчено 08 грудня 1978 р.). Фонд № Р-2, Опис № 14, Справа № 819. На 249 арк.

**References**

1. Bybler, B.C. (1991). Mikhail Mikhailovich Bakhtin or the poetics of culture. (On the way to humanitarian reason). Moscow: Nauka. Retrieved from [https://www.bibler.ru/biz\\_zametki.html](https://www.bibler.ru/biz_zametki.html) [in Russian].
2. Volkov, I.F. (1982). The development of the theory of socialist realism. Moscow: Znannia [in Russian].
3. Krymskyi, S. (2006). Archetypes of Ukrainian mentality. Problemy teorii mentalnosti. Kyiv: Naukova dumka, 273–301 [in Ukrainian].
4. Cultural Revolution in the USSR. 1917-1965. (1967). Moscow [in Russian].
5. New Soviet holidays and ceremonies. (1981). Ynformatsyonnyi tsentr po problemam kultury i yskusstva. Moscow: Typohrafiya Mynysterstva kultury SSSR [in Russian].
7. Sadovenko, S.M. (2017). The image of the ideal universe in the Ukrainian folk arts culture: carols, shchedrivki. Kul'turolohichna dumka: shchorichnyk nauk. prats'. Kyiv: Instytut kul'turolohiyi Natsional'noyi akademiyi mystetstv Ukrainy, 11, 164–170 [in Ukrainian].
8. Pavliuk S.N., & Horyn H.I. (Eds.). (1994). Ukrainian ethnology. Lviv: Feniks [in Ukrainian].
9. Commission on Soviet Traditions, Holidays and Rites of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR, 39-5. Recommendations for the rites "Marriage", "The people", "Funeral". Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vladly ta upravlinnia Ukrainy. Kyiv: Fond № R-2 [in Ukrainian].
10. Commission on Soviet Traditions, Holidays and Rites of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR, 39-6. Correspondence with organizations and individuals on rituals. (1974-1978, December 02). Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vladly ta upravlinnia Ukrainy. Kyiv: Fond № R-2 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 03.10.2017 р.*

УДК 130.2

**Єрьомін Владислав Юрійович**  
асистент кафедри філософії Східноукраїнського  
національного університету ім. Володимира Даля  
[v.yeremin86@gmail.com](mailto:v.yeremin86@gmail.com)

**ФЕНОМЕН АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ  
У ТЕОРІЇ КУЛЬТУРИ ІНТЕГРАЛЬНОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ**

**Мета роботи** – розглянути генезис і логіку розвитку античної філософії у концепції інтегрального традиціоналізму. **Методологія** дослідження полягає в поєднанні порівняльного та історико-логічного методів. **Наукова новизна.** Тема інтегрального традиціоналізму є малодослідженою в українській культурології та філософії. У вітчизняній науці цією темою займаються А. Щедрін, С. Вишинський та О. Гуцуляк, однак питання про витoki і долю античної філософії з позиції традиціоналізму досліджується вперше. **Висновки.** Розуміння традиціоналістами античної філософії суттєво відрізняється від її образу в секулярній культурі Модерну. Головне джерело ранньої грецької філософії традиціоналісти вбачають у феномені містерій, а не у прагненні раціональної думки до звільнення від міфу, що з їхнього боку отримує негативну оцінку. Піфагорійська доктрина як раціональний (а не образний) виклад містичного досвіду, на думку традиціоналістів, виступає найбільш точним прикладом того, чим була початково антична філософія.

**Ключові слова:** інтегральний традиціоналізм, антична філософія, езотеризм, містерії, піфагорейство, холізм, автономний розсудок, індивідуалізм.

*Єрьомін Владислав Юрійович, асистент кафедри філософії Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля*

**Феномен античной философии в теории культуры интегрального традиционализма**

**Цель работы** – рассмотреть генезис и логику развития античной философии в концепции интегрального традиционализма. **Методология** исследования состоит в сочетании сравнительного и историко-логического методов. **Научная новизна.** Тема интегрального традиционализма является малоисследованной в украинской культурологии и философии. В отечественной науке этой темой занимаются А. Щедрин, С. Вышинский и О. Гуцуляк, однако вопрос об истоках и судьбе античной философии с позиции традиционализма исследуется впервые. **Выводы.** Понимание традиционалистами античной философии существенно отличается от её образа в секулярной культуре Модерна. Главный источник ранней греческой философии традиционалисты усматривают в феномене мистерий, а не в стремлении рациональной мысли к освобождению от мифа, которое с их стороны получает негативную оценку. Пифагорейская доктрина как рациональное (а не образное) изложение мистического опыта, по мнению традиционалистов, выступает наиболее точным примером того, чем была изначально античная философия.

**Ключевые слова:** интегральный традиционализм, античная философия, эзотеризм, мистерии, пифагорейство, холизм, автономный рассудок, индивидуализм.

*Yeremin Vladislav, Assistant of the Philosophy chair of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

**The phenomenon of antique philosophy in the cultural theory of integral traditionalism**

**Purpose of the article** is to consider the genesis and the logic of development of antique philosophy in accordance with conception of integral traditionalism. The **methodology** of the research is the combination of comparative, logical and historical methods. **Scientific novelty.** Integral traditionalism as a subject is poorly researched in Ukrainian cultural studies and philosophy. In domestic science A. Shchedrin, S. Vyshynskyi and O. Gutsulyak are involved in